Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Zaṿl rimer

Menaḥem
מנחם

Ṿarshe, 1923

לטיפּאַק עטנעצכעז סאָד

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8195

Visual Library

דאָס זעכצענטע קאַפּיטל

וואָס קאָן דער זאָוול טאָן אַזוינס? וואו איז דער וועג
צו יענעם אויפּטו זיינעם, וואָס דאַרף אַלץ פאַרענטפערן
און מיט אַ נייעם זין באַליכטן זיינע טעג?
וואו קאָן ער גיין? זיך לאָזן אין דער פרעמד
און זוכן וואו א שטאָט אַ חרובע, אַז ער זאָל ווידער
אויף זיינע הענט און אַקסל שלעפּן אירע שטיינער
און העבליעווען די קלעצער אירע, טינקעווען די ווענט
און שינדלען אירע דעכער? אָנקומען אַ פרעמדער דאָרט,
זיך לייגן שלאָפן אין בית־מדרש, און אַז מ׳עט אים פרעגן:
— פון וואַנען און וואוהין? זיי פּשוט ענטפערן:
— צו אייך געקומען. אייך אַרויסהעלפן ביים בויען.
אַז נישט — געפינען אַ שפּיטאָל וואו ערגעץ אין דער פרעמד,
אַריינקומען און זאָגן: — איך האָב שוין קיין מורא נישט —
און שטעלן זיך דאָרט אַרבעטן אַן אַכצן שעה אַ טאָג
און אַרבעטן אַזוי, מען זאָל די שיין פון טאָג נישט זען,
נאָר אַלעמען זאָל היימלעך ווערן, גוט און לייכט מיט אים.
צי אפשר גאָר אַזוי: זיך אויפנייען אַ זעקל פאַר דער פידל
(מען דאַרף די פידל אָפּקריגן פון דאָרט) און נעמען שפּרייזן
פון שטאָט אין שטאָט, און איבער גאַס און הויף
מיט לידער גיין, ווי ס׳גייען בלינדע בעטלער,
נאָר נישט פון אומגליק, ווי די בלינדע בעטלער, שפּילן —
פון טרייסט פאַרפּאַסן לידער און פון פרייד:

אַז אַ מלאך גייט אַרום און טרייבט די שרעק
און עס קומט דער מאָרגן אין אַ גוטער שעה.
און נישט קיין גראָשנס קלייבן, נאָר מיט ברויט און וואַסער
אַדורכשטופּן דעם טאָג און מאָרגן ווידער גיין.
און זי?

און זי האַלט וואָרט. מען קומט נאָך אים
און זאַוול מיט דער מאַמען מוזן מיטן שמש גיין
צום רב אין בית־דין־שטוב. פאַרלייגט אַ טענה חיה ריווע,
די מאַמע ענטפערט איר און זאַוול הערט. ער הערט
ווי ס׳רעדן שנור און שוויגער און ס׳קומט איינציקווייז אַרויף:
איר חתונה און איר אַלמנהשאַפט, איר שאַרן זיך צו אים,
דאָס פרעמדע שטעטל, זייער ביידנס חתונה,
די קלעפּ אין יענער נאַכט, איר שלעפן זיך מיט זעלנער —
ס׳קומט אַלץ אַרויף, און אין די ביידנס ווייד גייט דורך
דאָס לעבן זיינס, דאָס אָפענע. וואָס זיי האָבן געזען,
און דאָס באַהאַלטענע, וואָס האָט פאַר אים אַליין געלעבט.
און ווען עס פרעגט דער רב: — וואָס זאָגסטו, יונגערמאַן?
איז אַלץ דאָס אמת? — ענטפערט ער: — ס׳איז אמת.
— און דו — צו חיה ריווען זאָגט ער — ביסט זיך מודה,
דו ביסט געגאַנגען מיט אַ כּיון זינדיקן? — נישט אמת, רבי!
כ׳האָב נישט געוואָלט. איך האָב געוואָלט אים זיין אַ גוטע ווייב,
אַ ערלעכע, איך האָב געוויינט פאַר אים, געבעטן זיך —
אָט זאָל ער זאָגן. — איז דאָס אמת? פרעגט דער רב.
— ס׳איז אמת — ענטפערט ער. — אַוודאי אמת! — שרייט זי —
ער ווייסט אַליין. און יענעם טאָג, נישט היינט געדאַכט,
ווען די סאָלדאַטן זענען מיך באַפאַלן אונטן אין דער קיך,
איז ער אַפילו נישט אַראָפּגעקומען זען, צי כ׳לעב,
צי מ׳האָט מיך שוין דערהרגעט. נישט צו מיר —
אַהין איז ער געלאָפן, דאָרט ביי זיי געבליבן נעכטיקן.
האָט נישט פאַרגינען די סאָלדאַטן דאָרט. — שוויג, ווייבל! — שרייט דער רב.
— איך וועל נישט שוויגן, רבי. כ׳בין נישט ערגער פון דער אַנדערער.
מיין לייב טוט אויך וויי. מיך האָט אויך געטראָגן און געהאַט

אַ כּשרע און פרומע מאַמע. שווייגט נישט, מומע, זאָגט!
און אַז כ'האָב זיך געוואַלגערט אַ יתומה איבער פרעמדע קיכן
בין איך געגאַנגען נישט קיין בתולה צו דער חופּה? מומע, זאָגט!
איך האָב אַ כּשר קינד מיין מאַן געהאַט. ער איז אויף יענער וועלט—
זאָל ער מיך קומען וואַרגן, אויב איך זאָג אַ ליגן.
און אויב איך האָב געזינדיקט געגן אים — זאָל ער מיר מוחל זיין.
איז ווייסט איר, ווי אַזוי? כ'האָב אים נישט ליב געהאַט.
אַנטקעגן דעם איז יענער אַ פּאַרשוין געווען, און דער —
אַ מרוק אַזאַ און רעדט נישט — אָבער ס'איז דאָס האַרץ נאָך אים
מיר אויסגעגאַנגען ווי א ליכט. פאַרוואָס? איך ווייס נישט, רבי.
און אַז ער האָט געשלאָגן מכּות רצח — האָב איך פאַר די קלעפּ
צו אים געהאַט עפּעס? די שנאה אָבער האָב איך נישט געקאָנט
פאַרטראָגן — האָב איך צו להכעיס אים געטאָן.
און ער — ער האָט דאָך מיר נישט אויסגערעדט אַפילו.
קיין וואָרט נישט. גאָרנישט. נאָך די הענט געקושט מיר
און אין די אויגן אַזאַ גוטסקייט! אָט כאָטש נעם אַ מעסער
און קוילע זיך אַליין פאַר זיינע אויגן. וואָס־זשע זאָל איך טאָן?
וואָס קאָן איך מאַכן, רבי? — ווייבט זי זיך פאַנאַנדער.
וואָס וויל איך דען פון אים? ער זאָל מיר זיין אַ מאַן,
נישט טרייבן אויפן שלעכטן וועג. דאָס אַלץ. דאָס אַלץ.
— און אַז מען קאָן נישט אויסקומען, איז אפשר פאָרט אַ סברא
מען זאָל זיך אויפזוכן דעם זיווג ערגעץ אַנדערש?
— איז דאָס דער יושר אייערער? — שרייט חיה ריווע.
פון אים זיך לאָזן מאַכן פאַר אַ שלעפּערקע, פון אים
די חרפּה און די בושה, און דערנאָך גיין זוכן זיך
אַן אַנדערן, ער זאָל די חרפּה מיר פאַרדעקן? איז דאָס יושר?
און ווער וועט עס מיך וועלן? ווער וועט נעמען מיך אַזאַ?
ער ווייס נישט וואָס צו ענטפערן, דער רב, און פרעגט ביי זאַוולען:
— וואָס זאָגסטו, יונגערמאַן? — זי איז גערעכט — זאָגט זאַוול.
און וועסטו זיין מיט איר? — איך ווייס נישט.

זי איז גערעכט. ס'איז נישט נאָר יענער טאָג און שוואַרצער פלעק

אין בלוט, וואָס האָט פאַרקניפּט צו איר, נאָר לאַנגע יאָרן,
וואָס האָבן זיי צונויפגעבונדן, און אין אַלע יאָרן
האָט זיך דאָס לעבן אירס געפלאָכטן אַרום אים,
און זיינס נישט ווילנדיק געקניפּט צו אירן. ווער איז שולדיק,
וואָס אין אַן אָוונט איינמאָל האָט זי ביי אַ פרעמדן טיש
אים טיי דערלאַנגט און פון דער קיך געהערט אים שפּילן?
און ווער איז שולדיק, וואָס אין זיינע טעג און נעכט פון אומרו
האָט זיך איר טויטער מאַן אַריינגעפלאָנטערט, נאָכדעם זי,
און וואָס די באַן און פרעמדקייט האָבן זיי צונויפגעפאָרט?
ווייל ווער איז שולדיק אין זיין אומרו גופא,
אין דעם, וואָס ער איז אויף דער וועלט אַזוי געקומען
אַ שוואַרצער, אַ קורצפּיסיקער, מיט חשק צו אַ פידל
און מיט אַ צונג, וואָס קאָן נישט רעדן? ווער איז שולדיק,
אין אַלעם דעם, וואָס טוט זיך יעדן טאָג מיט אים?
אַזוי איז עס געוואָרן, ס'ווערט אַזוי און ער אַליין
איז בלויז די זאַך, וואָס איז און ווערט. און ווער איז שולדיק,
וואָס איינע איז אים ליב און ס'ציטערט אים דאָס האַרץ
פון דער געדעכעניש אָן איר און פון דער צווייטער לויפט ער?
ס'האָט וויי געטאָן דער איינער ווי דער אַנדערער,
נאָר אין דער איינערס ווייטאָק, וואָס ער האָט אַליין
קיין שולד און חלק נישט געהאַט, האָט זיין נשמה
זיך אויפגעריכט פון פּיין צו שיין, און צו דער צווייטערס ווייטאָק,
וואָס ער מיט אייגענע און פרעמדע הענט האָט עס פאַרשאַפט,
האָט ער זיך צוגעהערט מיט טויטער מערדערשקייט?
ס'איז נישט זיין שולד. ס'איז קיינעמס נישט. עס איז אַזוי,
צי וויל ער עס, צי וויל ער נישט. האָט ער געמאַכט אַזוי,
אַז ליזע זאָל דאָס קינד זיין, וואָס זי איז, און ער זאָל מוזן
נאָך גרויסער פרייד זיין גרויסן עלנט אומטראָגן?
דאָך טראָגט ער עס, ווייל מ'האָט עס אָן זיין ווילן
אויף זיינע אַקסל אָנגעוואָרפן. און די ליבע חיה ריוועס
און איר באַגער צו אים – צי איז ער ווייניקער אומשולדיק
אין חיה ריוועס ליבע ווי אין עלנטקייט אָן ליזען?

ניִשט ווייניקער. אַוודאי ניִשט. פאַרוואָס־זשע בויגט ער ניִשט
דעם רוקן איין פאַר יענעם, וואָס האָט ביידע אָנגעוואָרפן
און זאָגט ניִשט: – איך נעם אָן דאָס זיין מיט דער,
ווי איך האָב אָנגענומען געמוזט דאָס ניִשט זיין מיט דער אַנדערער.
ווייל ר׳האָט זי פיינט? און וואָס אַזוינס איז פיינטשאַפט?
האָט ער די פיינטשאַפט אויסגעקליבן, ווייל ער האָט געוואָלט?
האָט ער געזאָגט זיך: – זאַוול, זי וועלן מיר פיינט האָבן –
און ס׳איז אַזוי געוואָרן? ניין. ער האָט זי פיינט געקראָגן,
ווייל יענעם איינעם. וואָס וואַרפט אַלצדינק אָן אויף אים,
האָט זיך פאַרגלוסט אַזוי צו מאַכן, אַז דער מענטש,
וואָס רופט זיך זאַוול, זאָל אַ שנאה פילן צו דעם מענטש,
וואָס רופט זיך חיה ריווע. ווייטער גאָרנישט.
דערנאָך איז ער געגאַנגען, יענער איינער, האָט זיי ביידן
צונויפגעקניפּט מיט אומגליקן און ווייטאָקן און האָט געזאָגט:
אָט לאָמיר צוקוקן ווי זאַוול וועט זיך אויסדרייען פון קנופּ.
איצט שטייט ער, קוקט ווי זאַוול פּלאָנטערט זיך
אין גרויסן, פיינלעכן, דערווידערדיקן פּלאָנטער
און וואַרט, וואָס דאָ וועט ווערן.
גרויסן, פיינלעכן, דערווידערדיקן.
האָט זאַוול ניִשט באַגינען איינמאָל זיך אַזוינס עפּעס געזאָגט:

ניִשטאָ קיין שרעק, ניִשטאָ קיין מיאוסקייט און ווייטאָק.
פון ערגסטן קויט און פון דעם שוואַרצסטן אָפּגרונט
וועט מיך דאָס ריינע האַרץ אַרויספירן?

און האָט ער ניִשט געוואַרט אַמאָל, עס זאָל אים אָנקומען אַנטקעגן
דאָס גרויסע פיינלעכע? און דאַכט זיך, ער האָט דעמאָלט אויך
געהאַט באַהאַלטן ערגעץ אַזאַ ליכט, וואָס האָט באַדאַרפט
פון אים, פון טיפעניש, אַרויסקומען און אויפלייכטן אויף דעם,
צו וואָס ער וועט זיך צורירן? איז האָט ער עס ניִשט מער?
דאָס ליכט? ער האָט עס! אָבער טראָגן עס פון דער,
וואָס יעדער גליד און ריר אירער איז לויטערע נשמה,

און אויסברענגען אויף יענעם – דאָס וועט ער נישט טאָן!
פֿאַרוואָס? איז ער דען נישט געקומען צו דער פֿרייד פֿון איינער
דורך לייד און מאַטערנישן מיט דער אַנדערער? האָט ער דאָך יאָ געטראָגן
פֿון איינער צו דער אַנדערער – פֿאַרוואָס דען נישט צוריק?
זינט ווען איז ער אַליין פֿאַר זיך דער אויסקלייבער געוואָרן,
וואו נעמען און וואו אָפּגעבן? און ווייסט ער יעדע שעה
און יעדע רגע וואָס און וואו ער נעמט און וואו ער גיט?
מען פֿרעגט זיך אָן בײַ אים? אָט פּונקט ווי וועגן אַלץ,
וואָס טוט זיך יעדע שעה מיט אים. און דאָ אָן איינציק מאָל,
דאָס ערשטע מאָל אין לעבן לאָזט מען אים צו וויסן
וואו נעמען און וואו אָפּגעבן; זאָגט זאַוול – ניין!
פֿאַרוואָס? ווײַל עס געפֿעלט אים נישט. ער קאָן נישט בײַקומען
די פֿײַנטשאַפֿט צו דעם מענטש, וואָס דאַרף באַלויכטן ווערן
מיט אָט דעם ליכט, וואָס זאַוול זאָגט, ער האָט באַהאַלטן.
וואָס הייסט, ער קאָן נישט? האָט ער דאָך געזאָגט, אַז ער איז גרייט – – –
נו, יאָ. דאָס אַלץ האָט זיך געהאַנדלט וועגן שלעפּן קלעצער
פֿאַר מענטשן, וואָס אים אַרן נישט, צי געבן זיי צו שלינגען פֿילן,
צי שפּילן אויפֿן פֿידעלע פֿאַר זיי... אַזוינס האָט ער געמיינט.
נאָר איינשטיקן דעם ווידערווילן צו אַ מענטש, וואָס איז דורך אים
געפֿאַלן, זיך אין קויט געוואַלגערט, אויפֿן לײַב געטראָגן
די בײַלן פֿון די פֿויסטן זײַנע, צו אַ מענטש מיט שטומער ליבשאַפֿט
אין האַרץ פֿאַרגראָבן, אפֿשר טיף אַזוי ווי זאַוולס ליכט –
אויף דעם קאָן אים דאָס ליכט נישט סטייען, זאַוולס ליכט...

נאָך איינמאָל גיין צוריק. נאָך איינמאָל זען אַליין
פֿון וואָס דו ביסט אַוועקגעגאַנגען. און מען דאַרף
די פֿידל אָפּנעמען. אַוועקגעגנבֿעט זי, דעם משכּן,
און דאָרט געלאָזן. איצט דאַרף מען דעם משכּן אָפּנעמען:
נישט דאָרט געהערט ער מער.
עס קלינגט דער אַלטער גלאָק,
עס עפֿנט זיך די טיר. די אַלטע כריידע שטייט
און לאָזט אים נישט אַריין און זאָגט: – איר, זאַוול? וואַרט!

זי גייט אַריין. ער וואַרט. עס עפנט זיך די טיר
און ס׳קומט אַרויס — ווער? בעקא. בעקא קומט אַרויס
און זאָגט: — מיר וועלן גיין. — זיי גייען. ווי אַמאָל
צו טייך. דורך וויסטע פּלעצער, דורכן פעלד, וואו ס׳איז אַמאָל
געווען שטאָט, ווען מ׳איז געגאַנגען. גייען זיי
און זאַוול קוקט און גלויבט נישט: בעקא אָט אַזאַ?
איר פּנים אויסגעפילט אַזוי און ברייטלעך איז זי. שיין,
נאָר ס׳איז נישט בעקא, ניין. זי הויבט אָן רעדן:
— וואָס קאָן איך אייך ערשט זאָגן, זאַוול? אונזער הויז
איז נישט דאָס זעלבע מער און איך בין נישט די זעלבע
און איר? אָט האָט די מאַמע איצט פאַרהאַקט די טיר
פאַר אייך... איך ווייס. מען טאָר נישט אַנדערש.
— כ׳האָב נישט געוואָלט אַריינגיין — זאָגט ער — כ׳האָב געוואָלט
מיין פידל אָפּנעמען און שוין. — איר וועט זי אָפּנעמען.
קומט איבערמאָרגן, אין אַ וואָך אַרום, איך מיט ליזען,
מיר וועלן מער נישט זיין דאָ. מאָרגן פאָרן מיר.
צו מיר אַהיים. קומט שפּעטער. קומט, פאַרלאָזט נישט אונזער הויז.
דער מאַמען זענט איר ווי אַ זון. און מישאַן ווי אַ ברודער.
און מיר — — — זי רעדט אַזוי, די בעקא, מיט אַ צ׳יטערדיקן קול
און אַלץ באַהאַרצט אַזוי, נאָר ס׳דאַכט זיך, אַז זי זאָגט דאָס אַלץ,
ווי זי וואָלט עס באַדאַרפט אים זאָגן, און ס׳איז פרעמד.
צום טייך געקומען, זיך אַוועקגעזעצט, און בעקא טוליעט זיך,
און ווידער דאַכט זיך — ס׳איז נישט זי, וואָס טוליעט זיך,
נאָר ס׳איז אַ פרעמדע פרוי, וואָס האָט געזען אַמאָל
ווי בעקא איז מיט אים געזעסן, און זי וויל עס נאָכמאַכן,
די פרעמדע. ווי זי וואָלט מקנא זיין דאָס מיידל דעמאָלט
און וויל אַליין דאָס מיידל זיין. זי הויבט אָן ווידער:
— דערציילט מיר ווי האָט איר געלעבט און וואָס?
און זאַוול פילט עס שאַרפער נאָך, אַז כאָטש ס׳איז אמת
אַצינד אין דער מינוט, איז אָבער בלויז אין דער מינוט,
און אַז דאָס זיצן דאָ מיט אים איז ווי אַ שפּיל, וואָס זי וויל שפּילן
מיט דעם, וואָס איז פאַרגאַנגען. וואָס איז ער פאַר אַ דערציילער?

עס קלעפּט זיך נישט. מען גייט צוריק און מען געזעגנט זיך
גאַנץ ווייט פון הויז, ווי בעקא האָט עס שוין געטאָן אַמאָל.

און אָט איז נאָך אַ ליד, וואָס זאַוול האָט געשריבן:

דו זאָלסט נישט גיין אַהין צוריק,
וואו ס'איז געווען פרייד און גליק,
נאָר אין דער בענקעניש זיך קערן,
וואו ס'איז געווען לייד און טרערן.

די פרייד גייט ווי אַ ליכטל אויס,
און גליק פאַרוויאַנעט ווי אַ רויז,
נאָר וואו די שאַרפע דערנער בריען,
דאָרט וועלן דיינע רויזן בליען.

און גיין זאָלסטו צוריק אַהין,
וואו ס'האָט די פיינטשאַפט ווי אַ שפּין
צו ביסלעכווייז אַרויסגעזויגן
די העלע שיין פון דיינע אויגן.

די שיין איז דאָ און וואַרט אויף דיר.
און וועסטו עפענען די טיר,
וועט זי דיר אויפקומען אַנטקעגן,
ווי העלער מאָרגן אויף די וועגן.